

Sokołowski, Michał

Arcybiskup Jan Marcei Gutkowski : wybitna postać z mojego rodu

Nasze Korzenie 5, 35-37

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ARCYBISKUP JAN MARCELI GUTKOWSKI

WYBITNA POSTAĆ Z MOJEGO RODU

Jan Marceł Gutkowski herbu Lubicz urodził się 27 maja 1776 roku we wsi Witkowo Pawlaki w parafii Raciąż (ówczesne woj. płockie), jako syn Ludwika i Marianny z Czachorowskich. Idąc za głosem powołania do służby Bożej wstąpił do zakonu dominikanów w Płocku i tam złożył profesję, przyjmując imię zakonne Marcełi. Jedno ze źródeł podaje, że był tam przeorem.

Po kasacie zakonu przez władze pruskie, po drugim rozbiore Polski, sekularyzował się i jako kapłan świecki wyemigrował do Włoch, gdzie w roku 1807 objął funkcję naczelnego kapelana w sformowanych tam wcześniej, z inicjatywy generała Jana Henryka Dąbrowskiego, Legionach Polskich. Przez kilka lat wędrował po Europie z wojskiem polskim wiernym Napoleonowi, był w Niemczech, Francji, Hiszpanii. Jako kapłan korpusu wojsk księcia Józefa Poniatowskiego brał udział w roku 1812 w wyprawie Wielkiej Armii cesarza Napoleona na Moskwę. Podczas tragicznego odwrotu spod Moskwy, w walkach nad Berezyną, dostał się do niewoli rosyjskiej, w której przebywał do roku 1815. Zwolniony po kongresie wiedeńskim, powrócił do kraju i jako zahartowany w bojach kapłan polowy związał się z polskim wojskiem Królestwa Kongresowego, dowodzonym przez wielkiego księcia Konstantego, brata cara Aleksandra I.

Wysokiego wzrostu, okazałej postury, śmiały i bezpośredni, a nawet rubaszny w obejściu, a przy tym wykształcony i obyty w świecie, zyskał sympatię wielkiego księcia Konstantego, który w roku 1819 mianował go naczelnym kapłanem Wojska Polskiego. Obdarowywany był również wieloma godnościami kościelnymi, takimi jak proboszcz parafii w Orszymowie koło Płocka, prałat scholastyk kapituły płockiej, prepozyt infułat kolegiaty zamojskiej, prałat archidiacon kapituły warszawskiej.

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie nadał Janowi Marcełemu Gutkowskiemu doktorat honoris causa nauk teologicznych w roku 1819. W 1820 roku w kaplicy zamku warszawskiego udzielił ślubu w. ks. Konstantemu z Joanną Grudzińską, słynną księżną łowicką. Sakrę biskupią otrzymał już jako prałat archidiacon kapituły warszawskiej w roku 1826, z równoczesnym mianowaniem go biskupem podlaskim z siedzibą w Janowie.

Jako gospodarz diecezji szczególnie troszczył się o poziom moralny i intelektualny duchowieństwa i młodzieży seminaryjnej. Organizował konferencje i egzaminy dla kleru w dekanatach i kurii diecezjalnej. Nawoływał do pobożności i sumiennego wypełniania obowiązków kapłańskich w trudnych sytuacjach, w jakie obfitowały ówczesne, pełne zamętu, czasy.

Wkrótce zasłynął jako senator. W swych krasomówczych wystąpieniach w parlamencie Królestwa Polskiego zajmował wobec

niektórych projektów rządu stanowisko opozycyjne, reprezentując przy tym postawę zachowawczą. Uwidocznili się to zwłaszcza w stosunku do rządowego projektu prawa małżeńskiego.

Oceniając trzeźwo istniejące w Polsce realia polityczne, społeczne i militarne nie wierzył w powodzenie Powstania Listopadowego. Przewidywał natomiast ryzyko wielkiego zagrożenia dla narodu, wynikające z przelewu krwi w trakcie walk, a także z nieuchronnego zaostrzenia represji ze strony zaborcy w wypadku prawdopodobnej klęski powstania. Znał bowiem sytuację polityczną, jaka zapanowała w Europie po zakończeniu wojen napoleońskich i wiedział, że żadne z liczących się państw nie będzie skłonne do udzielenia poparcia narodowi polskiemu w jego walce o niepodległość. A poparcie takie było przecież jednym z głównych czynników warunkujących powodzenie zbrojnego zrywu narodowego. Stanowisko, jakie w tej kwestii zajmował, nie przysparzało mu sympatii w sferach kierujących powstaniem. Rząd powstańczy usunął go z senatu, grożąc mu nawet odebraniem prawa władania diecezją. Po klęsce Powstania Listopadowego biskup wystosował list pasterski, datowany na dzień 27 lutego 1832 roku, w którym bardzo ostro potępił powstanie jako nadaremna ofiarę krwi przelanej w sprawie z góry skazanej na niepowodzenie.

Poglądy biskupa Gutkowskiego zyskały mu przychylnie spojrzenie władz rosyjskich. Trwało to jednak krótko, bo już niebawem ten energiczny pasterz swej diecezji dał się poznać jako nieugięty przeciwnik wprowadzanych przez carat zmian w kwestiach doktrynalnych kościoła katolickiego, nie uwzględniających specyfiki ziem polskich. Wypowiedzi publiczne i pisma kierowane do urzędów w sprawie projektowanych zmian, dotyczących np. małżeństw mieszanych prawosławno-katolickich czy posług duszpasterskich świadczonych unitom, miały formę ostrą i stanowczą, a dobierane wyrażenia nie należały do wytwornych. Urzędy carskie interweniowały w Petersburgu, a stamtąd szły skargi do Rzymu. Stolica Apostolska usiłowała miarkować krewkiego biskupa, by używał bardziej uprzejmej formy w kontaktach z władzą świecką. Niewiele to pomogło. „Nieokrzesany” kapłan nadal działał w swym stylu. Gdy władzom było już tego za wiele, starą rosyjską metodą roztoczono nad kurią podlaską „opiekę”. Już wkrótce agenci „ochrony” odkryli, że w tajnej korespondencji przekazuje biskup informacje do Rzymu, za pośrednictwem przebywającego w zaborze austriackim biskupa Karola Skórkowskiego. Gdy zostało to ujawnione, a kompromitujące listy przejęte, Petersburg zażądał od papieża Grzegorza XVI zdjęcia Gutkowskiego ze stanowiska ordynariusza diecezji podlaskiej. Papież jednak nie zareagował na to żądanie, jak też na jego ponaglenie.

POMNIK NAGROBNY ARCYBISKUPA
JANA MARCELEGO GUTKOWSKIEGO
NA CMENTARZU ŁYCZAKOWSKIM WE LWOWIE
OBOK POMNIKA STOI MICHAŁ SOKOŁOWSKI
FOTOGRAFIA Z 28 VI 2005

Wówczas car Mikołaj I rozkazał usunięcie biskupa Gutkowskiego siłą. W nocy z 28 na 29 kwietnia 1840 roku aresztowano biskupa w jego rezydencji w Janowie i wywieziono do miejscowości Jeziorany (Ozierany) w guberni mohylewskiej (dzisiejsza Białoruś). Za przyczyną prasy sprawa nabrała rozgłosu i wywołała falę oburzenia w Europie. Wszczęto trwające dwa lata rokowania, które doprowadziły do nakłonienia biskupa, aby dobrowolnie zrzekł się administrowania diecezją. Gdy to nastąpiło w maju 1842 roku, biskup powrócił z wygnania. Nie mógł pozostać w zaborze rosyjskim, przeniósł się więc na teren zaboru austriackiego i osiadł we Lwowie w klasztorze franciszkanów. W roku 1856 został przez Stolicę Apostolską mianowany arcybiskupem tytularnym marcjanopolitańskim.

Jego brat Szymon był również duchownym, scholastykiem katedralnym podlaskim. Zmarł w 1851 roku.

Arcybiskup Jan Marcele Gutkowski zmarł 2 października 1863 roku we Lwowie i został pochowany na historycznym Cmentarzu Łyczakowskim, przy głównej alei (pole 4). Pogrzeb arcybiskupa stał się wielką manifestacją patriotyczną ludności Lwowa. Ówczesne gazety miejscowe podawały, że ulice wiodące ku cmentarzowi wypełnione były cizbą ludzką na przestrzeni paru kilometrów. Arcybiskup był znany jako wybitna osobistość, patriota, męczennik caratu. Na terenach zaboru rosyjskiego trwało właśnie Powstanie Styczniowe. Podnosiło to wydatnie nastroje patriotyczne wśród Polaków we wszystkich zaborach, a pogrzeb tak znacznego bohatera był znakomitą okazją do zamianifestowania woli odzyskania niepodległości.

Na lwowskim cmentarzu zachował się skromny kamienny pomnik w formie kapliczki, w której wewnątrz stojąca postać arcybiskupa wzniesioną do góry prawą dłońią zdaje się przysięgać wierność ideałom Kościoła i Narodu, a zarazem napominać wiernych do trwania w zachowaniu tych ideałów. Na cokole widnieje wyryta w kamieniu inskrypcja:

JAN MARCELI

GUTKOWSKI

ARCYBISKUP MARCJANOPOLITAŃSKI IN PART. INF., BYŁY BISKUP PODLASKI

W 88. ROKU WIEKU SWEGO DNIA 2. PAŹDZIERNIKA 1863.

POBOŹNIE W PANU ZASNAŁ.

W czerwcu 2005 i w sierpniu 2006 roku odwiedziłem mogiłę arcybiskupa na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie i zapaliłem lampkę na pomniku tego wybitnego Polaka, związanego wszak z historią naszego rodu. ■

INSKRYPCJA NA POMNIKU
NAGROBNYM ARCYBISKUPA
JANA MARCELEGO GUTKOWSKIEGO
FOTOGRAFIA Z 28 VI 2005

W zbiorach archiwalnych mojej rodziny zachował się rękopis listu, jaki wystosował do biskupa Jana Marcelego Gutkowskiego nasz pradziadek, Stanisław Jan Nepomucen Sokołowski. List, noszący datę 20 sierpnia 1843 roku, został napisany w Piłatkowcach (Galicja) i podpisany przez wymienionego S. J. N. Sokołowskiego oraz dwie jego siostry: Katarzynę (zamężną Kurtz) i Eleonorę (zamężną Mi-

recką). List zawiera wyrazy radości i uszanowania z okazji przybycia biskupa do Galicji, a także prośbę o nawiązanie kontaktu i udzielenie pasterskiego błogosławieństwa. Sygnatariusze listu powołują się na posiadane informacje genealogiczne, z których wynika, że istnieje między nimi powinowactwo na szczeblu szwagrowstwa.

List Stanisława Jana Nepomucena Sokołowskiego (ur. 1802, syna Józefa i Brygidy z Gutkowskich) do biskupa podlaskiego Jana Marcelego Gutkowskiego. Na podstawie oryginału opracował Michał Sokołowski, Toruń 2005.

*Jaśnie Wielmożny Panie,
Najprzewielebniejszy Biskupie
i Dobrodzieju!*

Zdziwi to zapewne JWWM Pana Dobrodzieja, że nieznanym Mu osoby poważają się odnieść się do Wysokiej osoby Jego.

Obcym prawie w tym kraju wielce pożądaną było dowiedzieć się o przybyciu Waszej Biskupiej Mości do Galicji, którego powinowactwem szczerzyć się mniemamy mieć osobliwsze szczęście.

Gdy małemi odumarli nas Rodzice nasi, genealogię przodków naszych – nie posiadając w tym względzie potrzebnej informacji – dokładnie wykazać nie jesteśmy w stanie, to atoli przywieść możemy, że od ś.p. dziada Eustachiego Stanisława z wielkiej Polski i Marianny Gutkowskich – niegdy w Sokołowce w Gubernii Kamienieckiej na Wołyniu – pochodząc, w ś.p. Łukaszu (równocześnie z Xięciem Poniatowskim w bitwie poległym) tudzież Błażym, Szymonie i Antonim Gutkowskich mieliśmy wujów naszych; Wikoria zaś, Marianna, Helena i Józefa Gutkowskie były ciotkami naszymi, a siostra ich ś.p. Brygida Teresa, zaślubiona Józefowi Sokołowskiemu – później w Galicji zamieszkałemu – była matką naszą. Od tej tedy, tudzież od ś.p. Babki naszej wyżej pomienionej powzięliśmy wiadomość, że JWW Pan Dobrodziej, bywszy za życia ich Kapelan wojskowy – do szczepa rodziny naszej należysz.

Nie polegając zupełnie na tej tradycji, radzibyśmy zasięgnęli łaskawą informację, czyli otuchą powinowactwa cieszyć się, tudzież czyli, w tej własności, możemy mieć zaszczyt złożenia osobiście JWW Panu Dobrodziejowi najgłębszego uszanowania.

Gdy Bóg najdobrotliwszy postawił nas w stanie, w którym obcego wsparcia szukać nie jesteśmy przymuszeni, w tym jedynie najgłębsze zakładamy szczęście, byśmy, jako powinowaci, pasterskiego błogosławieństwa JWWM Pana Dobrodzieja stać się uczestnikami, mogli pozyskać wielce pożądaną sposobność. I to tedy powoduje nas, odnieść się do JWW Pana Dobrodzieja łącząc najpokorniejszą prośbę o łaskawe pozwolenie, /:którego na ręce wraz podpisanego Brata naszego, przez pocztę Buczaćką wyglądamy:/ złożenia osobiście hołdu najgłębszego uszanowania, z którym mamy zaszczyt pisać się

JWW Pana i Biskupa Dobrodzieja

Piłatkowce d. 20 Sierpnia 843

*najniższemi sługami
Stanisław Sokołowski
Katarzyna Kurtz
Żona Dziedzica części dóbr
ziemskich w Piłatkowcach
Eleonora Mirecka
Żona possessora dóbr ziemskich tamże*

Bibliografia:

- A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. VII, Warszawa 1904 (reprint Warszawa 1986), s. 207.
 X. A. C., *Gutkowski Jan Marcelego, Podręczna encyklopedia kościelna*, t. XV-XVI, Warszawa 1908, s. 25-26.
 M. Żywczyński, *Gutkowski Jan Marcelego*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, Wrocław – Warszawa – Kraków 1960-1961, s. 180-181.
 P. Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska. W 150 rocznicę erekcji (1818-1968). Przyczyńki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej*, Siedlce 1971, s. 92-93.
 P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 74-75.
 Gutkowski Jan Marcelego, *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 2, Warszawa 1995, s. 669.
 Gutkowski Jan Marcelego, *Wielka encyklopedia PWN*, t. 11, Warszawa 2002, s. 18.
 Rys historyczny dziejów Diecezji Siedleckiej. Artykuł dostępny w Internecie: <<http://diecezja.radiopodlasie.pl/index.html>> [dostęp 25 IX 2013].
 T. W. Gutkowski, *Gutkowski Jan Marcelego*. Artykuł dostępny w Internecie: <http://portalwiedzy.onet.pl/12182,,,gutkowski_jan_marcelego,haslo.html> [dostęp 25 IX 2013].
 Doktorzy honoris causa U. J. Artykuł dostępny w Internecie: <<http://www.uj.edu.pl/universytet/nagrody-i-wyroznienia/doktorzy-hc>> [dostęp 25 IX 2013].
 Oryginał listu z 20 VIII 1843 r. do biskupa J. M. Gutkowskiego i notatka nieznanego autora, w zbiorach archiwalnych rodziny Sokołowskich, Toruń.